

DLA doktori értekezés tézisei

Mihó Attila

Egy régies hegedűjáték nyomai Erdélyben

Témavezető: Richter Pál, PhD

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődés-történeti
tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2021

I. A kutatás előzményei

Az elmúlt évtizedekben számos olyan monográfia, tanulmány és dallamgyűjtemény született, melyek a magyar népi hegedűjáték egy-egy szegmensét, illetve egyes primás egyéniségek játéktechnikáját, repertoárját mutatják be. Értekezésem témájában – mely a népi hegedűjáték egy különleges részét vizsgálja – azonban igen kevés szakirodalom készült.

A legkorábbi publikáció, melyben hegedűjátéktechnikai elemzést olvashatunk, Dincsér Oszkár *Két csíki hangszer. Mozsika és gardon* (Budapest: Magyar Történeti Múzeum, 1943.) című munkája. A hangszeres zene kutatásának történetében ekkor esik szó először a gyimesi csángó hegedűsök által használt technikáról, melynek lényege abban rejlik, hogy a muzsikus az első helyett a második fekvést tekinti kiinduló kézállásként. Ebben az esetben a primás az első és a második fekvés között nem tesz különbséget, s az általános hegedűjátéktól eltérő ujjrendet használ.

Sárosi Bálint *A gyimesi csángó hegedűstílus* (*Magyar Zene* XIX/2 [1978. június]: 176-183.) című

tanulmányában részletesen elemzi a gyimesi hegedűsök repertoárját, díszítményeit, formulatípusait, ám – Dincsérrel ellenétben – ujjrendjükről nem ejt szót.

Később, 1989-ben jelent meg Virágvölgyi Márta *Gyimesi népzene I–II.* (Debrecen: Kölcsey Művelődési Központ, 1989.) című dallamgyűjteménye, mely ifj. Halmágyi Mihály gyimesi prímás második fekvéses játéktechnikájába és repertoárjába enged betekintést.

A második fekvéses hegedűjáték tehát a hangszeres népzene kutatásának egy kevésbé vizsgált szegmense. Az eddigi publikációk kizárólag a gyimesi hegedűsökkel kapcsolatban említik a dolgozatom témájául szolgáló népi hegedű-játéktechnikát.

II. Források

A kutatómunka gerincét Dincsér Oszkár *Két csíki hangszer. Mozsika és gardon* (Budapest: Magyar Történelmi Múzeum, 1943.), Pávai István *Az erdélyi magyar népi tánczene* (Budapest: Hagyományok Háza – Kriza János Néprajzi Társaság, 2013.), Richter Pál (szerk.): *Magyar Népzenei Antológia. Digitális*

összkiadás. DVD-ROM. (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont – FolkEurópa Kiadó, 2012.) és Pávai István *A Székelyföld népi tánczene szempontú táji tagolódása* (In: Pávai István – Sófalvi Emese [szerk.]: *Énlaka-konferenciák V. Székely népzene és néptánc*. [Budapest: Hagyományok Háza, Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Énlaka: Pro Énlaka Alapítvány, 2018. 15–46.]) című munkák adták.

A felsorolt publikációk segítségével vizsgáltam át és rendszereztem a BTK Zenetudományi Intézetének és a Hagyományok Háza Folklór Archívumának gyűjteményeiben fellelhető hegedűs adatközlők játékmódját, film- és hangfelvételek, AP lemezborítók és gyűjtési jegyzőkönyvek alapján, valamint igen hasznos információkkal láttak el az *Utolsó Óra* program gyűjtéseiből készült *Új Pátria* CD sorozat lemezkísérőfüzetei is.

III. Módszer

A gyűjtések vizsgálata során megállapítottam a prímások ujjrendjét. Születési adataik alapján meghatározható,

hogy idősebb, vagy fiatalabb zenészgenerációhoz tartoznak-e, hogy repertoárjukat mennyiben befolyásolták az újabb divatok.

A vizsgált zenészeket az erdélyi népi tánczene kistáji tagolódása alapján csoportosítottam, s játékokat az adott vidék hagyományos kultúrájának, dallamkészletének és ezek változásainak tükrében elemeztem. A második fekvéses technikát alkalmazó muzsikuskok esetében – lehetőség szerint – meghatároztam, hogy kitől lesték el a hangszerjátékot.

IV. Eredmények

Földrajzi elhelyezkedésnek és a természeti adottságoknak köszönhetően a 18. század második felében Gyimes vidékére költözött székelyek (csángók) meg tudták őrizni, mondhatni, konzerválni tudták azt a régi székely néphagyományt, amit magukkal hoztak, így felmerül az a kérdés, hogy vajon a helyi hegedűsök által használt, az általánostól eltérő játéktechnikai megoldás, ujjrend is régies hagyománynak tekinthető-e. A kérdés megválaszolásához nem elég csak a gyimesiek hegedűs

hagyományát vizsgálni. Erdély különböző kistájainak hagyományos kultúráját – történeti és földrajzi okok miatt – más-más mértékben befolyásolták az újabb divatok, s emiatt feltételezhető, hogy Erdély más, elszigeteltebb vidékein is megtalálható e játéktechnika.

Kutatásom során Erdély, Moldva és Bukovina területéről 363 primás játékát tanulmányoztam. Az újszerű vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a muzsikusok közel kilenc százaléka a második fekvést tekinti alapfekvésnek, további két muzsikusként feltételezhető e technika, valamint két hegedűs pedig vegyesen alkalmazza az általános technikával.

Fontos és új eredménynek tartom, hogy a kutatás igazolta, a második fekvéses, három ujjas játéktechnika régies jelenségnek tekinthető. A tapasztalatok viszont azt mutatják, hogy régies jellege nem egy generációról generációra öröklődő tradícióban keresendő, hanem sokkal inkább abban, hogy e játékmód jóval kényelmesebb és természetesebb a klasszikus zenei gyakorlatból ismert általános hegedű-játéktechnikánál. A második fekvéses játéktechnika tehát egyéni megoldás, mely elsősorban az autodidakta falusi hegedűsöknél

figyelhető meg. A klasszikus hegedűjátéktól eltérő egyéni megoldások kialakulásának lehetőségét meghatározza, hogy az újabb divatok milyen mértékben hatottak a különböző tájak, települések hagyományos táncos- és zenei kultúrájára. A városok felől érkező zenei újdonságok legfontosabb hangszeres képviselői a városi cigányzenészek, akiknek hegedűs játéktechnikája a klasszikus hegedű-játékmódban gyökerezik. Ennek köszönhetően az újabb zenei divatokkal érkező egységesítő hatás nemcsak a falusi prímások repertoárját, hanem a játéktechnikáját is befolyásolta. Nem véletlen tehát, hogy elsősorban olyan tájakon találkozhatunk második fekvéses játékmóddal, ahol a polgárosodás később zajlott le.

A más népek hegedűjátékára tett eddigi kitekintésem azt mutatja, hogy az általam vizsgált jelenség nemcsak a magyar népi hegedűjátékokra jellemző, de ez a különleges játékmód feltehetően csak a Kárpát-medencében, azon belül is Erdélyben maradt fenn egészen napjainkig.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Publikációk:

A gyimesi hegedűjáték az 1940-es évektől napjainkig. Audiovizuális oktatóanyag. (Budapest: Szerzői kiadás, 2016.)

A gyimesi hegedűjáték az 1940-es évektől napjainkig. Részlet. (In: Virágvölgyi Márta: *Gyimesi népzene I.* [Budapest: Magyar Hangszermíves Céh, 2019.]

A gyimesi csángó prímások játéktechnikája. I. rész. (*Folkmagazin.* XXVIII/2 [2021. április]: 12–15.)

Előadás:

„In Search of Connecting Playing Techniques: Research Results on Hungarian Fiddle Tradition by a Professional Musician - Remnants of an old styled fiddle playing technique” (2019. július 11–17. 45. ICTM Konferencia [Thaiföld, Bangkok])

Lemezek:

Mihó Attila és barátai: *Melyik úton...* (Budapest, Szerzői kiadás, 2017.)

Vizeli Balázs és Mihó Attila: *Összehegedült Kárpátok* (Budapest, FolkFest Kulturális Egyesület, 2019.)

FFCD001